

Бутузова Юлія,
Інститут мистецтв, спеціальність «Дизайн»
Науковий керівник: **Кравченко Наталія Іванівна,**
доцент, кандидат мистецтвознавства,
член Національної спілки художників України,
завідувач кафедри дизайну Інституту мистецтв

ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА В УКРАЇНСЬКІЙ ГРАФІЦІ АБЕТОК

Анотація. У статті досліджено історію створення букварів та абеток в українській графіці. Висвітлено творчий шлях, здобутки та особливості графічного та шрифтового мистецтва Георгія Нарбута. Детально розглянуто його роботу над Азбукою, описано композицію кожного аркуша, а також досліджено історію видання та його роль у подальшому розвитку української графіки.

Ключові слова: абетка; українська графіка; азбука; азбука Георгія Нарбута; шрифтове наповнення.

Актуальність теми. Грамоту починають вивчати з азбуки та читанки. Тому в основі навчання письма та читання лежить розподіл способів вивчення алфавіту. Без вміння читати та писати збагачення людини знаннями обмежене лише емпіричним досвідом. Історія виникнення української абетки, що пов'язана з розвитком писемності, тісно перекликається з періодом створення давньоруських літописів, адже перші букварі на Русі з'явилися одночасно з друкарством. Коли ж мова заходить про графіку вітчизняних абеток та букварів сучасного періоду, найчастіше відзначають талановитого майстра, ім'я якого відоме кожному художнику-графіку – це Георгій Нарбут. **Мета поданої статті** – розкрити історичне значення творчості митця в українській графіці абеток.

Українець за походженням, Георгій Іванович Нарбут (1886 – 1920) є одним з найбільш яскравих російських митців початку ХХ століття. Ілюстративна графіка Георгія Нарбута своєрідна, його силуети і орнаменти вирізняються надзвичайною майстерністю. Але саме в шрифтах Георгію Нарбуту рівних не було. Показово, що шлях майстра в мистецтві розпочався саме з роботи зі шрифтами. Д. С. Мітрохін згадував про манеру малювання Г. Нарбута: «Цілком опанувавши технікою, Нарбут з надзвичайною легкістю і швидкістю малював чорні незліченні комбінації штрихів і плям з невичерпною скарбницею уяви і пам'яті. Малюючи для книжок дитячих пісеньок, він в один вечір зробив десяток віньєток, бездоганних технічно. Малював <...>, поклавши перед собою на стіл годинник, — віньєтку в 25 хвилин» [2].

Шлях Нарбута в мистецтві був недовгий – п'ятнадцять років, проте за цей час йому вдалося стати видатним книжковим графіком, котрий визначив стильовий напрямок оформлення книги надовго вперед. Справжнє визнання прийшло до митця після виходу байок Івана Крилова і казок Ганса Хрестіана

Андерсена з його ілюстраціями. Ім'я Георгія Нарбута стало брендом, число замовлень незмінно зростало: якщо в 1912 році побачило світло шістнадцять видань з його прикрасами та ілюстраціями, то в 1914-му їх було вже тридцять. Г. Нарбут готував дитячі книжки видавництва І. Н. Кнебеля і солідні дослідження для «Брокгауза – Ефрона», оформляв обкладинки журналу «Гербовед» і поетичні збірки, у роки Першої світової війни створив ряд стилізованих агітаційних картинок і військових алегорій. При цьому однією з домінуючих у його творчості незмінно залишалася тема України. Г. Нарбут народився на хуторі Нарбутівка Глухівського повіту Чернігівської губернії, і ніколи не забував свої корені. Шкільний товариш художника Ф. Л. Ернст писав: «Він був українцем, не тільки по крові, мові, переконанням, української стихією насичені і всі його твори, і формальне джерело його генія б'є незмінно з рідного чорнозему Чернігівщини» [1].

Увесь 1917 рік Г. Нарбут працював над ілюстраціями до української абетки. У своїх роботах художник намагався викладати матеріал доступно та водночас вишукано. У стилістиці абетки Г. Нарбут об'єднав досягнення українського рукопису та друкарства, а також досягнення західноєвропейських майстрів шрифту. Видати абетку в українському та російському варіантах погодилося Товариство Р. Голіке і А. Вільборга.

В оригіналах збереглися 15 аркушів абетки. Виконані вони пером, чорною тушшю, зі всіх було зроблено пробні відбитки, деякі з яких були ілюміновані автором. Роботу над «Азбукою» Нарбут нажаль не завершив. Створив композиції для літер «А», «Б», «В», «Г» («Г»), «З», «І» («І»), «Л», «М», «Н», «О», «С», «Ф» і «Ч». Незадовго до жовтня 1917-го Нарбут поїхав у Київ, де його обрали професором новоствореної Української Академії мистецтв. На виставці, організованій на честь відкриття академії, художник виставив шість оригінальних аркушів абетки [3].

В абетці Г. Нарбута використано понад 10 шрифтів:

- антиква великих букв, що позначають аркуші абетки;
- антиква малих написів на аркушах;
- «квітуча азбука»;
- курсив.

Українські художники найчастіше наслідували літери «Абетки» Г. Нарбута з причини їх простоти та лаконічності [4].

Аркуш «А» експонувався на посмертній виставці художника у Києві в 1926 році, але лише через багато років став доступним дослідникам, будучи придбаним з приватного зібрання Художнім музеєм Івано-Франківська. У композиції аркуша об'єднані зримі образи слів, що починаються на літеру «А». Ангел, що летить у небі, розгортає сувій, на якому написані літери в алфавітному порядку, його наздоганяє аероплан; внизу — будинок з бароковим фронтоном і вивіскою «Аптека», стара кам'яна арка, поросла молодими деревними пагонами. Не обійшлося тут без специфічної української деталі, хоча назва її не починається на «А»: біля аптеки — хата під солом'яною стріхою. Не втримався художник і від спокуси ввести в композицію щось

петроградське: за високим дахом аптеки виглядає дзвіниця собору Петропавлівської фортеці.

Аркуш «Б» не дає можливості навіть ймовірно знайти в ньому якийсь підтекст. На цю літеру взяті слова «береза», «башня», «бочка», «бик». В цілому нічого неправдоподібного: пустир з самотньою березою, місце звалища, на яке викинута поламана бочка. На ній височіють руїни вежі, в'їзні ворота якої забиті дошками. Біля руїн бик пасеться. Невтішна картина колишньої слави і нинішнього запустіння, типова для Г. Нарбута [1].

В аркуші «В» знову зображений пейзаж. Вітер зриває останнє листя з дуплистого старого хворого в'яза, валить з постаменту декоративну вазу, високо підкидає відро, крутить крила вітряка.

Аркуш «Г» побудований майже цілком на українських словах: «гетьман», «голуб», «гвинт». Але в малюнку знаходимо більше слів на цю літеру. Фоном служать руїни ганку («ганок» по-українськи) якогось замку, на них прикріплений герб, на землі біля ніг гетьмана кинута гармата («гармата»).

Аркуш «З» — пейзаж: зимова зоряна ніч, зайчик біжить по снігу. Справа відбувається, безумовно, на Україні, про що свідчать типова дерев'яна дзвіниця, хатки під солом'яними покрівлями, пірамідальні тополі. В даному випадку ніякого підтексту немає, елементи композиції поєднуються цілком природно. Зимова ніч в українському селі — ліричний пейзаж і тільки.

У малюнках української абетки П. Нерадовський справедливо відзначив властиве натурі художника поєднання фантастики, поетичності і гумору [3].

У п'ятнадцяти аркушах «Абетки» силуети, чорні на білому і білі на чорному (обкладинка, листи «З», «Ф»), різнохарактерні штрихи, тонкі (селяни). У аркуші «Л» — штрихи кучеряві, що зображують листя, лінії, що нагадують гравюру по металу (тулуб лева), пунктири, передають фактуру каменю. В іншому випадку пунктирами позначений перехід від світла до темряви (аркуш «Ч»). Є в аркуші «Л» і пунктири нарочито змащені, що імітують цвіль на камінні. Контури, лінії, які малюють форму; плями, залиті чорним, затінені штрихуванням,— всі можливі прийоми створення чорно-білих зображень використовує майстер [2].

Г. Нарбут малює тварин цілком реалістичними, знає особливості структури іграшок, вміло передає характер різних поверхонь. Але є у нього фігури і неприродні, не живі і не іграшкові. Такі, наприклад, як козак і його кінь, ведмідь, гетьман Дорошенко. У них майстер виступає як стилізатор, котрий надихається образами старої гравюри і живопису.

Висновки. Творчість Г. Нарбута в українській графіці абеток та його значний вплив на майстрів нашого часу потребують подальшого вивчення, залишаючись взірцем для молодого покоління. Початківцям-ілюстраторам є в кого вчитися не лише майстерності шрифтового та графічного мистецтва, а ще й життєвій енергії, гумору та поетичності.

ПОСИЛАННЯ

1. Букварь – первая книга обучения грамоте / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://etar.ucoz.com/publ/istoricheskij_klub/istorija_veshhej/slovo_o_pervom_bukvare/83-1-0-1029

2. Георгий Нарбут: Волшебные линии книжного мастера / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mysteric.ru/mysteries/georgij-narbut-volshebnye-linii-knizhnogo-mastera.html>
3. Украинская азбука Г. И. Нарбута / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kidpix.livejournal.com/1841230.html>
4. Чем отличается азбука от букваря? / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://thedifference.ru/chem-otlichaetsya-azbuka-ot-bukvary/>